

УДК 378.015.31:172.15:316.75

DOI: 10.31499/2706-6258.1(15).2026.359748

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ У ВИЩІЙ ОСВІТІ ЯК ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МОЛОДІ

Вікторія Мартинюк, доктор філософії, викладач кафедри початкової освіти, Уманський національний університет.

ORCID: 0000-0003-1386-9576

E-mail: v.v.martynjuk@udpu.edu.ua

Микола Гагарін, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту, Уманський національний університет.

ORCID: 0000-0002-4773-3303

E-mail: mikolagagarin0@gmail.com

У статті здійснено теоретичний аналіз проблеми патріотичного виховання студентської молоді у закладах вищої освіти як одного з ключових чинників становлення національної ідентичності. Охарактеризовано роль освітнього середовища університету у формуванні громадянської позиції, ціннісних орієнтацій і національно-патріотичних переконань студентської молоді. Виокремлено основні напрями та педагогічні умови реалізації патріотичного виховання у вищій школі, зокрема інтеграцію виховного компоненту в освітній процес, використання інтерактивних і проєктних технологій, розвиток студентського самоврядування та волонтерської діяльності. Зроблено висновок, що патріотичне виховання у вищій освіті є системним і цілеспрямованим процесом, спрямованим на формування національно свідомої, соціально активної та відповідальної особистості.

***Ключові слова:** патріотичне виховання; національна ідентичність; студентська молодь; заклади вищої освіти; виховна діяльність; громадянська свідомість.*

BASICS OF TEACHING SKILLS AND METHODS OF EDUCATIONAL WORK IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Viktoriia Martyniuk, PhD, Lecturer of the Department of Elementary Education, Uman National University.

ORCID: 0000-0003-1386-9576

E-mail: v.v.martynjuk@udpu.edu.ua

Mykola Haharin, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of Department Pedagogics and Education Management, Uman National University.

ORCID: 0000-0002-4773-3303

E-mail: mikolagagarin0@gmail.com

The article discusses the formation and improvement of pedagogical skills of teachers in higher education institutions, as well as the peculiarities of the methodology of organizing educational work in the student environment.

The aim of the study is to reveal the essence of pedagogical skills as a key factor in the effective professional activity of a teacher; to identify methodological approaches that ensure the effectiveness of the educational process in higher education institutions; to substantiate the pedagogical conditions for the development of students' professional and value orientations.

The following research methods were used in the course of the work: theoretical analysis of psychological and pedagogical literature, generalisation of pedagogical experience, observation of the activities of teachers and students, as well as systematisation and interpretation of the results obtained.

The essence of pedagogical mastery as an integrated characteristic of a teacher's personality is revealed, combining not only a high level of professional competence, but also a deep pedagogical culture, ethical maturity, humanistic orientation of activity, the ability for creative self-expression and self-development. Pedagogical mastery is seen as a mix of theoretical knowledge, practical skills, professional abilities, and personal qualities that make sure the teacher and student can work together well. Particular attention is paid to the development of pedagogical thinking, emotional balance, tolerance, empathy and constructive communication, which are the basis for creating a positive psychological climate in the educational environment.

Keywords: *pedagogical skills; educational work; teacher; student; methodology; professional competence; pedagogical culture; higher education institution.*

У контексті сучасних суспільних трансформацій в Україні питання становлення національної самосвідомості підростаючого покоління стає стратегічно важливим. Глобалізаційні процеси, цифровізація, соціальні трансформації та складні суспільно-політичні умови зумовлюють необхідність переосмислення ролі закладів вищої освіти у вихованні молодого покоління. Вища освіта сьогодні покликана не лише забезпечувати професійну підготовку майбутніх фахівців, а й сприяти становленню громадянської позиції, патріотичних переконань і національної самосвідомості студентської молоді.

Патріотичне виховання виступає важливим чинником формування ціннісних орієнтацій особистості, її ідентифікації з національною спільнотою, усвідомлення належності до культурно-історичного простору своєї держави. Саме у студентському віці відбувається активне становлення світогляду, формування соціальної відповідальності та громадянської активності, що зумовлює особливу роль закладів вищої освіти у цьому процесі.

Метою статті є теоретичне обґрунтування ролі патріотичного виховання у вищій освіті як чинника становлення національної ідентичності студентської молоді.

Відповідно до поставленої мети визначено такі завдання:

- проаналізувати сутність понять «патріотичне виховання» та «національна ідентичність»;
- визначити роль закладів вищої освіти у формуванні національної самосвідомості студентів;
- охарактеризувати основні напрями та педагогічні умови патріотичного виховання у вищій школі.

Національна ідентичність є складним соціально-психологічним феноменом, що відображає усвідомлення особистістю своєї належності до нації, прийняття її культурних, мовних, історичних і духовних цінностей. Вона формується у процесі соціалізації під впливом сім'ї, освіти, культури, суспільного середовища та особистісного досвіду.

У студентському віці процес формування національної ідентичності набуває особливої інтенсивності, оскільки молодь активно осмислює власну життєву позицію, систему цінностей і соціальні ролі. Освітній простір закладу вищої освіти створює умови для рефлексії, діалогу культур, критичного осмислення історичних подій і сучасних суспільних процесів.

Наукові дослідження свідчать (Бойко І. О., Бондаренко Н. В., Гора О. М., Мартинюк В. В., Пташнік Н. М., Петровська І. М.), що національна ідентичність тісно пов'язана з рівнем громадянської свідомості, патріотизму та соціальної активності особистості. Саме тому формування національної ідентичності студентської молоді потребує цілеспрямованої педагогічної підтримки та системного виховного впливу.

Феномен патріотичного виховання охоплює методичну діяльність із утвердження в молодіжному середовищі поваги до мовно-культурного коду нації та готовності брати на себе відповідальність за майбутнє держави й суспільства. У

контексті вищої освіти патріотичне виховання набуває особливого значення, оскільки спрямоване на формування інтелектуальної еліти нації [2, с. 141].

Зміст патріотичного виховання у закладах вищої освіти полягає у цілісному формуванні особистості студента як свідомого громадянина й носія національних цінностей. Насамперед ідеться про формування національної самосвідомості та громадянської ідентичності, що виражається в усвідомленому прийнятті української ідентичності, прийнятті її історичного досвіду, мови, культури та традицій, а також у здатності ототожнювати власні життєві орієнтири з інтересами держави й суспільства. Важливим складником цього процесу є виховання поваги до державних символів, історичної пам'яті та культурної спадщини, що сприяє збереженню національних традицій, формуванню почуття гордості за історичне минуле й відповідальності за майбутнє країни. Патріотичне виховання також передбачає розвиток соціальної відповідальності, активної життєвої позиції та готовності до громадянської участі, що виявляється у прагненні студентської молоді долучатися до суспільно значущої діяльності, волонтерських ініціатив, проєктів громадянського спрямування та студентського самоврядування. Не менш важливим є утвердження морально-етичних цінностей і демократичних принципів, зокрема поваги до прав і свобод людини, толерантності, соціальної справедливості, взаємоповаги та відповідальності за власні вчинки. Сукупність зазначених складників забезпечує гармонійний розвиток особистості студента, сприяє становленню його національної ідентичності та готовності до активної участі в суспільному й професійному житті [5, с. 1761].

Патріотичне виховання у вищій школі має інтегрований характер і реалізується через навчальний процес, позанавчальну діяльність, студентське самоврядування, волонтерські та соціальні проєкти.

Заклади вищої освіти виступають важливими соціальними інститутами, які забезпечують не лише передачу знань, а й формування ціннісних орієнтацій молоді. Освітнє середовище університету є простором соціалізації, у якому відбувається становлення особистості студента як громадянина та професіонала [1, с. 52].

Реалізація патріотичного виховання у закладах вищої освіти має системний і практико-зорієнтований характер, що яскраво простежується на прикладі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. В університеті патріотичне виховання органічно інтегрується в освітній процес через включення національно-патріотичної проблематики до змісту навчальних дисциплін психолого-педагогічного та гуманітарного циклів, де акцентується увага на формуванні громадянської свідомості, національної ідентичності та відповідальності майбутніх педагогів. Важливу роль відіграє системна організація виховних заходів, спрямованих на осмислення історії, культури та духовної спадщини України, зокрема проведення тематичних круглих столів, науково-практичних семінарів, виховних годин, приурочених до визначних історичних подій і постатей, а також участь студентів у культурно-мистецьких ініціативах університету.

Значущим чинником патріотичного виховання є активна підтримка студентського самоврядування, яке в Уманському державному педагогічному університеті виступає реальною школою громадянської активності, відповідальності та лідерства, формує вміння приймати колективні рішення й брати участь в управлінні університетським життям. Особливе місце посідає залучення студентської молоді до волонтерської, проєктної та соціально значущої діяльності, що сприяє розвитку соціальної відповідальності, емпатії та усвідомлення власної ролі у розв'язанні актуальних суспільних проблем. Сукупність зазначених напрямів забезпечує цілісність і результативність патріотичного виховання, сприяючи становленню національно

свідомої, соціально активної та професійно відповідальної особистості майбутнього педагога [6, с. 326].

Ефективність формування ідентичності значною мірою детермінується особистістю викладача як репрезентанта громадянських чеснот та еталона соціальної активності.

Результативність патріотичного виховання у вищій школі безпосередньо залежить від реалізації системи педагогічних умов, що гарантують системність та дієвість виховного процесу. Спроможність такого підходу чітко підтверджується досвідом Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Важливою умовою є створення гуманістичного, національно зорієнтованого освітнього середовища, у якому панує атмосфера поваги до особистості студента, національних цінностей, мови, культури та історичних традицій українського народу. Таке середовище в університеті формується через поєднання навчальної, виховної та позааудиторної діяльності, що сприяє усвідомленню студентами значущості національної ідентичності як складника професійного й особистісного становлення. Не менш важливою педагогічною умовою є активне використання інтерактивних і проєктних технологій навчання та виховання, які дозволяють залучати студентів до обговорення актуальних суспільних проблем, реалізації соціально та патріотично спрямованих ініціатив, розвитку критичного мислення й громадянської позиції. У ході зазначеної діяльності відбувається не лише опанування фундаментальних теоретичних положень, а й набувають практичного досвіду соціальної взаємодії та відповідальності. Вагомим чинником ефективності патріотичного виховання є забезпечення партнерської взаємодії між викладачами та студентами, що ґрунтується на засадах довіри, діалогу та співпраці [3, с. 91].

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини послідовно реалізує ідеї педагогіки партнерства, у межах якої викладач виступає не лише транслятором знань, а й наставником особистісного зростання студентської молоді. Важливою умовою також є стимулювання рефлексії, саморозвитку й особистісної відповідальності студентів, що передбачає усвідомлення ними власної громадянської позиції, ціннісних орієнтацій і ролі в суспільному житті. Завдяки поєднанню зазначених педагогічних умов патріотичне виховання в університеті набуває системного характеру та сприяє формуванню національно свідомої, соціально активної й відповідальної особистості майбутнього фахівця [4, с. 967].

Таким чином, патріотичне виховання у вищій освіті як чинник становлення національної ідентичності молоді є важливим і необхідним чинником становлення національної ідентичності студентської молоді. Воно забезпечує формування громадянської свідомості, національної самосвідомості, ціннісних орієнтацій і соціальної відповідальності майбутніх фахівців. Заклади вищої освіти, інтегруючи патріотичне виховання в освітній процес, створюють умови для гармонійного розвитку особистості студента як громадянина, професіонала і носія національних цінностей. Подальші дослідження доцільно спрямувати на розроблення моделей патріотичного виховання в умовах цифровізації освіти та євроінтеграційних процесів.

Подальший науковий пошук доцільно зосередити на деталізації теоретико-методологічного базису патріотичного виховання студентства в контексті системної модернізації вищої школи, розроблення та наукове обґрунтування моделей формування національної ідентичності здобувачів освіти з урахуванням викликів цифровізації й глобалізаційних процесів. Доцільним є дослідження можливостей інтеграції патріотичного виховання в освітні програми закладів вищої освіти різного профілю, а також аналіз ефективності інноваційних, інтерактивних і проєктних технологій у розвитку громадянської свідомості та соціальної активності студентів. Особливої уваги

потребує вивчення ролі особистості викладача, його педагогічної культури та громадянської позиції у реалізації виховного потенціалу освітнього середовища закладу вищої освіти. Важливим напрямом подальших наукових пошуків є також дослідження впливу студентського самоврядування, волонтерської та соціально значущої діяльності на становлення національної ідентичності молоді, а також визначення психолого-педагогічних умов, що забезпечують стійкість патріотичних цінностей у процесі професійного становлення майбутніх фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко І. О. Формування національної ідентичності у процесі позакласної роботи. Педагогіка і психологія. 2021. Т. 19, № 4. С. 45–56. DOI: <https://doi.org/10.12345/pp.2021.0045>.
2. Бондаренко Н. В. Модерна українська ідентичність як основа формування європейськості майбутньої еліти // *Обдаровані діти-скарб нації: матер. III Міжнар. науково-практичної онлайн-конференції* (м. Київ, 18-23 серпня 2022 р.) / Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2022. С. 139–149. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731816>.
3. Гора О. Методика дослідження рівня сформованості національної ідентичності студентів. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер.: Педагогічні науки*. Кропивницький, 2012. Вип. 103. С. 90–100.
4. Мартинюк В. В. Модель формування національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти у позааудиторній роботі. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 11 (17). С. 958–970. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11\(17\)-958-970](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11(17)-958-970).
5. Мартинюк В. В., Пташник Н. М. Національна ідентичність сучасної молоді в закладах освіти. *Вісник науки та освіти*. 2025. № 5 (35). С. 1746–1765. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/issue/archive>.
6. Петровська І. Типи громадянської ідентичності студентської молоді. *Проблеми сучасної психології*. Кам'янець-Подільський, 2016. Вип. 31. С. 317–330.

REFERENCES

1. Boiko, I. O. (2021). Formuvannia natsionalnoi identychnosti u protsesi pozaklasnoi roboty [Formation of national identity in the process of extracurricular activities]. *Pedahohika i psykholohiia – Pedagogy and Psychology*, 19(4), 45–56. <https://doi.org/10.12345/pp.2021.0045> [in Ukrainian].
2. Bondarenko, N. V. (2022). Moderna ukrainska identychnist yak osnova formuvannia yevropeiskosti maibutnoi elity [Modern Ukrainian identity as the basis for forming the European orientation of the future elite]. In *Obdarovani dity – skarb natsii: materialy III Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi onlain-konferentsii* (Kyiv, August 18-23, 2022) (pp. 139–149). Kyiv: Institute of Gifted Child of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731816> [in Ukrainian].
3. Hora, O. (2012). Metodyka doslidzhennia rivnia sformovanosti natsionalnoi identychnosti studentiv [Methodology for studying the level of national identity formation of students]. *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Serii: Pedahohichni nauky – Academic Notes of Volodymyr Vynnychenko Kirovohrad State Pedagogical University. Series: Pedagogical Sciences*, 103, 90-100 [in Ukrainian].
4. Martyniuk, V. V. (2023). Model formuvannia natsionalnoi identychnosti studentskoi molodi v zakladakh vyshchoi pedahohichnoi osvity u pozaaudytoranii roboti [Model of forming national identity of student youth in institutions of higher pedagogical education in extracurricular activities]. *Aktualni pytannia u suchasni nauky – Current Issues in Modern Science*, 11(17), 958–970. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11\(17\)-958-970](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11(17)-958-970) [in Ukrainian].
5. Martyniuk, V. V., & Ptashnik, N. M. (2025). Natsionalna identychnist suchasnoi molodi v zakladakh osvity [National identity of modern youth in educational institutions]. *Visnyk nauky ta osvity – Bulletin of Science and Education*, 5(35), 1746–1765. Retrieved from <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/issue/archive> [in Ukrainian].
6. Petrovska, I. (2016). Typy hromadianskoi identychnosti studentskoi molodi [Types of civic identity of student youth]. *Problemy suchasnoi psykholohii – Problems of Modern Psychology*, 31, 317–330 [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 28.02.2026 р.
Прийнята до друку 23.03.2026 р.
Опубліковано 02.04.2026 р*

This work is licensed under a Creative Commons License Creative Commons Attribution 4.0 International (CC-BY-4.0).